

„To je tvoja pravda, ja mám svoju“, alebo o relativizme

Jozef Duháček

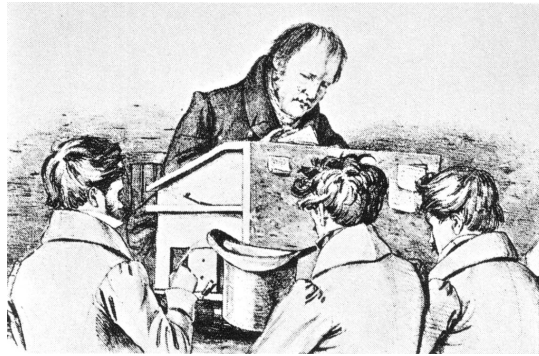
14. apríla 2020 ✚ Spoločnosť ✚ Polemika

Ak ste niekedy diskutovali o nejakom morálnom, etickom alebo spoločenskom probléme, určite ste sa stretli s otrepnými frázami v štýle: „To je tvoja pravda, ja mám svoju,“ alebo „Všetko je relatívne,“ či **„Záleží len na tom, čomu človek verí“** a podobne. Všetky sú nesené presvedčením, že absolútna pravda (teda pravda platná vždy, všade a pre všetkých) alebo vôbec nejestvuje, alebo sa nedá s istotou poznať. Donedávna sa ešte tolerovala v empirických vedách, kde ju bolo možné zmerať, odvážiť a vypočítať, ale dnes kapitulujú už aj vedy ako matematika a jej teoretici (napr. aj slávny Goedel) pripúšťajú, že tie najpevnejšie pravdy matematiky platia len v rámci istého systému, ktorý v zásade nemá s realitou nič dočinenia a bol umelo zavedený matematikmi len preto, aby im uľahčil prácu, ale sú iné systémy, v ktorých $1+1$ nie je 2. A naozaj, keď sa spýtame – odkiaľ berie matematika istotu, že myslenie, ktoré je jej nástrojom, funguje správne? Má matematika nástroje, aby skúmala a preverila kvalitu myslenia ako takého? Má také nástroje biológia, alebo fyzika? Nemá. Samozrejme, v bežnom živote, keď používame sedliacky rozum, sa vcelku prirodzene držíme tradičného ponímania pravdy a často trváme na tom, že niečo je pravda platná všeobecne. Ale akonáhle sa debata preklopí do neempirickej roviny, už sa šermuje relativitou. Kde sa to zobralo? A čo s tým?

Relativizmus stojí a padá so skeptickým presvedčením, že ľudský rozum nie je schopný poznať pravdu o realite. A preto všetko, čo rozum dokáže k nejakému problému povedať, vychádza z niečoho, čomu človek len verí, vychádza to z nedokázaných predpokladov, ktoré prijal a na nich buduje svoje poznanie sveta, dobra a zla. Dôvody, pre ktoré tie predpoklady uznal sú čisto osobné, subjektívne a nenutné. Základy poznania sa nedajú dokázať, nedajú potvrdiť, sú to axiómy, princípy, máme s nimi dobrú empirickú skúsenosť, poväčšine fungujú, ale prečo a ako, to nevieme a nedokážeme to dokázať. Musíme im len veriť. Lenže viera je ošemetná vec. Ten verí to, ten zas iné a dôvody sú čisto subjektívne. Objektívnu a všeobecnú platnosť, ktorú očakávame od dôkazu viera nemá a preto nikto nie je povinný tieto axiómy prijať, ak sa mu práve nechce.

A tak vedľa seba kladieme výroky a teórie, ktoré sú však v konečnom dôsledku vybudované na fideistickom základe a preto ich nakoniec nemožno ani vzájomne porovnávať a posudzovať. Nejestvuje na to žiadne meradlo, pretože nejestvuje pravda. Niektoré síce možno zakázať pozitívnym zákonom, **ale nie preto, že sú v jadre nepravdivé a mylné**, ale preto, že spôsobujú v spoločnosti napätie, nepokoj či dokonca násilie a tomu treba zabrániť. **A tu je pôvod noetického, ideového, morálneho a kultúrneho relativizmu.** Nie sú lepšie a horšie morálne systémy, kultúry, civilizácie. Lepšie by boli tie, ktoré lepšie a pravdivejšie reflektujú realitu sveta, človeka a spoločnosti. Ale naše myslenie nie je schopné dopátrať sa pravdy a preto nedokáže povedať, či ten alebo onen morálny systém lepšie zachytáva skutočnosť. Sú len iné, lebo so vybudované na iných základoch, ale tí čo ich budovali v tie základy len verili, tak ako my veríme v tie naše a preto ich nemožno merať.

Pokiaľ by sa ale dalo dokázať, že rozum aspoň v niečom poznáva pravdu, platnú vždy a všade, relativizmus by skončil.

Hegel, zdroj: commons.wikimedia.org

Skepticizmus je starý, ako filozofia sama. Protagoras a jeho homo mensura hovorí presne to isté. Človek je mierou všetkých vecí, tých ktoré sú, že sú, a tých ktoré nie sú, že nie sú. Staroveký skepticizmus nezomrel a jeho dnešná verzia sa líši len málo. Je však radikálny skepticizmus naozaj nepriestrelná pozícia? Skúsme si predstaviť diskusiu s negativistom. Negativista tvrdí, že rozum pravdu nepoznáva. Ako pracuje ľudský rozum, ľudské myslenie? Myslenie sa uskutočňuje v takzvaných súdoch. Subjektu sa prisudzuje nejaký predikát. „Auto má červenú farbu.“ Auto je subjekt, červená farba je predikát a „má“ je spona, ktorou sa tvorí súd. Takýto súd nesie istú informáciu, isté poznanie. Pokiaľ je pravdivý.

Postoj skeptika k poznávaniu pravdy by sme teda mohli precizovať do formy: **„Žiaden súd nie je pravdivý.“** Dobré, pripustíme, že skeptik má pravdu. Že tento súd predkladá ako pravdivý, ako pravdivé zachytenie skutočnosti. Tým ale upadá do rozporu a rozpor sa v dejinách považoval za diskvalifikáciu každého tvrdenia, pretože popiera to, čo tvrdí a tvrdí to, čo popiera.

Je to ale naozaj tak? Je princíp sporu, (zákon myslenia, ktorý zakazuje rozpor) naozaj platný? Čo ak nie je? Prečo nemožno tvrdiť a zároveň popierať? Radikálny skeptik (Herakleitos, Hegel) tvrdí, že princíp sporu nie je platný. Keby jeho platnosť uznával a zároveň by ho nerešpektoval, nebol by to skeptik, ale hlupák. Pripustíme teda, že skeptik má pravdu. Čo to znamená?

Princíp sporu hovorí, že subjektu nemožno priradiť, zároveň a v tom istom ohľade, rozporné predikáty. Teda o tomto našom aute nemožno povedať zároveň a v tom istom ohľade: „Auto má červenú farbu“ a „Auto nemá červenú farbu.“ Prečo to nemožno povedať? Každý súd, ktorý niečo tvrdí, musí mať svoju vnútornú identitu, svoju určitosť. Táto určitosť zaisťuje, že tento súd vôbec niečo tvrdí. Ak by o nejakom subjekte bolo možné utvoriť dva rozporné súdy a o našom aute tvrdiť že je aj nie je červené, zároveň a v tom istom ohľade, tak sa o tom aute netvrdí nič. Ten istý predikát by sa mu priznával a zároveň odoberal. Nevzniká žiadny vzťah medzi subjektom a predikátom, sú to len dva izolované pojmy postavené vedľa seba. Súd tak stratí obsahovú určitosť, zmysel a význam. **Princíp sporu je teda garantom identity a obsahovej určitosti každého súdu.** Nie je nejakým umelo skonštruovaným zákonom, je to vpletený do štruktúry našej reality, je to nutná podmienka možnosti myslieť.

A to sa týka aj súdu „Princíp sporu neplatí.“ Aby skeptik mohol popierať platnosť princípu sporu, tak princíp sporu nutne potrebuje. Aby mohol vôbec sformulovať námietku, že princíp sporu nie je platný, tak potrebuje zaisťiť jej identitu a obsahovú určitosť. A bez princípu sporu to nejde. Bez princípu sporu sa každá myšlienka

rozpadne, anihiluje. A toto poznanie je dôležité.

Čo na to namietne skeptik? Má niekoľko možností. Pravdepodobne skúsi námietku logického kruhu. Vytkne nám, že dokazujeme, že myslenie je schopné dopátrať sa pravdy, ale pritom to dokazujeme tým samym myslením. Že pravdu, ktorú máme dokázať už v dôkaze používame. Odtiaľ pramení populárne presvedčenie, že prvé princípy nemožno dokazovať. Že im možno iba veriť, prípadne že sú samozrejmé, čo je obľúbená pozícia mnohých tomistov.

D. Hume, zdroj: wikipedia.org

Prečo je kruhové dokazovanie neprípustné? Pretože dokazovanie je myšlienkový postup, ktorým sa zo súdov, ktorých pravdivosťnú hodnotu poznáme, dopracujeme k ozrejmieniu doposiaľ neznámej pravdivostnej hodnoty iného súdu. V prípade, že by sme ozrejmovali pravdivosťnú hodnotu súdu z neho samého, dôkaz by skolaboval, ozrejmoval by neznáme z neznámeho. S tým sa nedá nesúhlasiť. Je to ale prípad vyvracania radikálneho skeptika? Bola premisa „Niektorý súd je pravdivý“ východiskom pre vyvrátenie skeptika?

Nebola. Vychádzali sme z premisy „Žiaden súd nie je pravdivý.“ A v prípade princípu sporu sme vyšli z premisy „Princíp sporu neplatí.“ Preto logický kruh, kde záver figuruje už v počiatočných premisách, v našej argumentácii nie je.

Tu sa skeptik ale môže zastaviť a povedať: „Logický kruh tam možno nie je, ale je tam kruh metodický. Dokazujete schopnosť myslenia vytvoriť pravdivý súd, pričom používate to isté myslenie, s ešte neoverenou schopnosťou tvorby pravdivého súdu. Používate neoverený nástroj na overenie seba samého. Tento postup je nekritický a je to metodický kruh.“ Je naozaj taký postup nekritický a teda dogmatický? **Dogmatizmus je opak kritického myslenia.** Oponent nám namietne, že najskôr treba veci preveriť a až potom ich použiť. Volá sa to kritický imperatív. Preveril ale oponent aj túto zásadu? Ako?

Pri preverovaní platnosti súdov, princípov, tvrdení sa zvyčajne pracuje s pochybnosťou. Pochybovanie je základným pracovným nástrojom filozofa a neobjavil ho Descartes, ako sa zvykne často hovoriť. **Naopak Descartes ho skazil. Descartes pochybné rovno považoval za nepravdivé, za mylné, za neplatné. To ale nie je autentické pochybovanie.** Autentická pochybnosť hovorí „možno to platí, možno nie, neviem.“ Pochybnosť je riadená a zámerná neznalosť, je to riadené kolísanie medzi tézou a antitézou. Descartes ale nepochybuje, Descartes rovno hovorí – ak neviem či to je pravdivé, tak to je mylné a nesmiem to používať. **Ale to je práve taký dogmatizmus, z ktorého nás skeptik obvinil.** My sme pri preverovaní pozície skeptika dôsledne zachovali autentickú pochybnosť. Pripustili sme

platnosť skeptikovej tézy, pripustili sme platnosť jeho odmietnutia princípu sporu. Skeptik však paradoxne dogmaticky akceptuje kritický imperatív, ktorý je sám o sebe nepreverený a ak sa aplikuje sám na seba, sám seba vylúči .

Skeptický arzenál však nekončí a po ruke je obľúbená námietka regrese do nekonečna. Táto hovorí, že každá premisa, ktorá odôvodňuje inú premisu, potrebuje na svoje odôvodnenie zas ďalšiu premisu a tak to pokračuje až do nekonečna. A ako už Aristoteles dokázal, regres ad infinitum spôsobuje, že sa vlastne nikdy nič nedokáže, lebo sa neprestajne čaká na začiatok reťaze, ktorý nepotrebuje odôvodnenie. Tu však treba povedať, že naše dokazovanie sa realizovalo na úrovni obecnín, obecných pojmov a v nich boli obsiahnuté všetky možné premisy, týkajúce sa nášho problému. Princíp sporu bol uvažovaný obecné – spochybnená bola jeho platnosť vo všetkých možných súdoch. Preto nie je treba odôvodňovať platnosť dôkazu princípu sporu novým dôkazom, pretože ten už neprináša nič, čo by obecné spochybnenie princípu sporu už nebolo pokrývalo. A téza „žiadny súd nie je pravdivý,“ ktorú sme prijali a skúmali, takisto zahŕňa všetky možné súdy.

Kategorický súd, v ktorom sa subjektu priradí predikát je pravdivý, keď toto priradenie rešpektuje identitu subjektu (t.j. keď je subjektu súdom priradené niečo, čo subjektu v realite náleží), alebo je nepravdivý, keď toto priradenie realitu nerešpektuje. Tertium non datur.

Ak sa preukáže, že téza, sformulovaná takýmto súdom je neplatná, implikuje to pravdivosť antitézy.

A samozrejme naopak. **A my sme ukázali, že téza oponenta „žiadny súd nie je pravdivý“ je neplatná, ergo antitéza „niektorý súd je pravdivý“ platná je.**

Prečo však presvedčenie, že pravda nie je hodnota, ktorú ľudské myslenie dosahuje, stále žije? Dôvodov je viacero. Napriek neprestajne zdôrazňovanému „kritickému“ mysleniu moderného človeka, **je moderné myslenie zaťažené neuveriteľným dogmatizmom a slepotou k vlastným východiskám.** Už tolko oceňovaný Descartes, otec a zakladateľ novovekej filozofie, zaťažil filozofiu mlynským kameňom dogmatizmu, keď v rámci spochybňovania všetkého, i toho najsamozrejmejšieho, **odmietol spochybniť existenciu pochybujúceho a slepo v ňu uveril.** Cogito ergo dubito, dubito ergo sum.

Jeho empirickí oponenti Locke a Hume tiež slepo verili vo svoje premisy a neunúvali sa ich nijako preveriť. Kant, mocný boh modernej filozofie, učinil metafyzický poznatok, že metafyzika nie je možná a nevšimol si, **že jeho vykázanie rozumu do empirickej oblasti bolo zvrchovane neempirické**, že to bol vysoko metafyzický výkon. Ergo nemožný. Hegel sa nadúval ako páv svojou exhumáciou Herakleitovej dialektiky a konceptu rozpornej reality, pričom okázalo ignoroval skutočnosť, že jeho postuláty sa o princíp sporu opierajú a samé sebe udeľujú výnimku z toho, čo tvrdia. **Prečo tento apoštol rozporu nepripúšťa platnosť antitézy, že realita nie je rozporná?**

Moderných tlčubov ako **Nietzsche, Heidegger, Sartre** a pod. už nemá zmysel spomínať, pretože všetci, jeden vedľa druhého flagrantne prehliadajú povinnosť autoaplikácie svojich záverov na svoje tézy teórie. Ako je možné, že takíto titáni moderného myslenia opomenuli to, čo musí robiť každý žiak pri riešení rovníc – **skúšku správnosti** – a nedosadili svoje závery do počiatočných premís?

Iný dôvod, pre ktorý je relativizmus tak populárny je metafyzický. Poznanie pravdy síce prináša so sebou **slobodu, o ktorej hovorí Kristus v evanjeliu, táto sloboda sa však veľmi líši neviazanosti, po ktorej volá dnešný svet**. Kristova pravda zo sebou prináša i povinnosti a záväzky. Je to preto, že v tomto svete sme všetci zasiahnutí a poškodení **dedičným hriechom** a naša prirodzenosť, hoc i obnovená milosťou, má sklon sklznúť späť. Zrodili sme sa v hriechu a preto nás to k nemu stále ťahá, povedal **Alfonz z Ligouri**. Človek bol vybavený poznávacím aparátom preto, že dostal slobodnú vôľu. Slobodná vôľa umožňuje vybrať si, ale ten výber treba urobiť rozumne. Ľudský život má nejaký cieľ. Poznanie pravdy, je v konečnom dôsledku poznaním toho, ako si správne rozvrhnúť a usporiadať život, účelne a zmysluplne vzhľadom na tento posledný cieľ. Čo robiť, aby sme sa k dosiahnutiu toho cieľa blížili.

A to nie je ľahké, je to namáhavé a vyžaduje si to prekonať dedičnú záťaž, s ktorou sme prišli na svet. **A relativizmus prináša vytúženú úľavu. Nezaoberá sa tým, ako sa veci naozaj majú a aký má človek cieľ, ale dáva človeku možnosť urobiť svet taký, ako sám chce. Robí ho pánom dobra a zla, pretože si sám rozhoduje čo je a čo nie je dobré, pravdivé a správne a to je moc, ktorá ďaleko prevyšuje každú inú moc, ktorú človek môže tu na zemi získať**. Človek sa stáva seba samému bohom a nepotrebuje brať ohľady na iného Boha.

Skepticizmus a jeho dôsledok relativizmus sa dnes prezentujú ako poučené postoje plné tolerancie, skromnosti a uvedomovania si vlastných možností, ako postoje intelektuálnej vyzretosti, dospelosti. V porovnaní s nadutými vlastníkmi absolútnej pravdy, ktorým sú pripisované všemožné zločiny, znejú apológie relativizmu ako prejavy morálnejšej, slobodnejšej a preto samozrejme hodnotnejšej časti ľudstva. Je to však obrovská lož, ktorá maskuje mimoriadnu pýchu a nadutosť proponentov relativizmu a ich nenávisť k pravde a jej realizácii v dejinách.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/to-je-tvoja-pravda-ja-mam-svoju-alebo-o-relativizme/>